

TARİH ve MEDENİYET

İhlas
Sürelî Yayınlar

Hz. İbrahim'in
gerçek babası

Pompei nasıl
helâk oldu?

Rusya'nın
bitmeyen
sevdası

Otorite mi,
uzmanlık mı?

1389'un

intikamı

devam ediyor

BOSNA UNUTULDU SIRA KOSOVA'DA...

Fotoğraflarla Sultan Reşad'ın Kosova ziyareti...

Türkler'in Boğaziçi'ndeki ilk dayanakları olan "güzelce" bir semt...

Hisar'da bir gezinti

**Göksu'ya gel ey servinaz
Dilbesteler eyler niyaz
Bülbüller oldu nağmesâz
Güller açıldı geldi yaz**

II. Mahmud

İstanbul'u ve Boğaziçi'ni belli bir sıralamaya göre gezmek isteyen birisi ilk olarak Anadoluhisarı'nı görmelidir. Bu tercihin haklı olduğunu gösteren birçok gerekçeler sıralanabilir. Bu gerekçeler şunlardır:

Anadoluhisarı Türkler'in Boğaziçi'ndeki ilk dayanakları, Güzelcehisar Kalesi ilk eserleri, Göksu mezarlığı ilk Türk kabristanıdır. Anadoluhisarı'nda Boğaziçi'nin bir zamanlar en güzel dereleri, en görkemli kasrı, en şirin meydan çeşmelerinden biri, pek çok anıt çınar ağacı, en eski yalısı, en eski namazgâhı bulunur. Millî mücadelede topyekûn olarak Kuvay-ı Milliye'ye katılıp en çok gayret gösteren İstanbul semtlerinden birisi olmuştur.

Haydi gelin isterseniz bu kadar sebep saydıktan sonra "Gidelim Göksu'ya bir âlem-i âb eyleyelim" diyerek bu güzel Boğaziçi köyünü bir yakından görelim, cangözüyle inceleyelim.

Gümüş servi

Pirimiz Evliya Çelebi; "Anadoluhisarı kâmilin Türklerle meskündür. Denizi arkamızda bırakarak, Kâğıthane'nin bir benzeri olan dereden içeri doğru girelim. İki tarafımız, daima yeşil kalan sık servilerle süslü, güzel yerlerdir. Bu derenin adı Göksu'dur.

Sultan Murad, 'gümüş servi' tesmiye ettiği bu yeri tanzim ettirmiş ve düpdüz hemverenümâ haline getirmişti. Bu yerlerin arka taraflarında çok nefis gül bahçeleri ve güzel konaklar vardır. Suların aktığı yerlerde, yerli halkın ve şehrin ihtiyacı için çalışan değirmenler mevcuttur" diyor. Bir İstanbul ve Boğaziçi aşığı olan Yahya Kemâl de "Hisar'da Bir Gezinti" başlıklı yazısında "Anadoluhisarı'nda bir gün geçen insan, Türk ruhunu derinden derine öğrenir. Güzelcehisar, Göksu, Otağtepesi. Yalnız bu isimler başlıbaşına birer resimdirler. Anadolu zevkinde bir isim olan Güzelcehisar zaman içinde kaybolmuş, yerine Anadolu'nun kendi ismi gelmiş. Göksu ne kadar seyyal bir kelimedir! Otağtepesi bilâkis fütuhât devrinin mücseccem bir sahnesi gibi gözleri kamaştırıyor" şeklinde bahseder Anadoluhisarı'ndan.

Belediye tahribatı

Anadoluhisarı'ndaki Göksu tepelerinde ilk olarak Boğaziçi'ne bir tepeden bakan padişah olma özelliğini kazanan Yıldırım Bayezid, Otâğ-ı hümâyûnunu kurdurduğu o tepeden, sahilde Dereâğızı'na bir kale yapılmasını ferman buyurup şöyle ilave etmiş: "Sol mahalle güzelce bir hisar yapıla." O hisarın merhum Padişahın isteğine uygun olarak ne kadar güzel yapıldığını daha sonra kullanılan isminden anlıyoruz: Güzelcehisar. Fakat maalesef şekinden anlamamız mümkün değil. Çünkü daha sonraki yıllarda önemli bir kısmı yıkılarak mimari üslûbunu kaybetmiş. Aslında kulelerin üzerlerinin sivri çatılarla örtülü olduğunu Melling'in gravüründe görüyoruz.

Sakin burayı Boğaz'a yağma seferine çıkan Don Kazakları, yahut mütarekede işgal kuvvetleri yıktı zannetmeyin. Cumhuriyet'te

1928'de Şehremini (şimdi Belediye Başkanı) *Operatör Emin Paşa* tarafından yol geçirilmek gerekçesiyle yıkılmış. Tevekkeli *Münevver Ayaşlı Hanımefendi* hep boşuna demez; "Boğaziçi'ne en büyük zararı ne yangınlar, ne zelzele, ne de harp verdi. Belediye başkanlarının yaptığı tahribatı hiçbiri yapamadı" diye.

Hisar'da yok edilenler sadece kale duvarları değil, yukarıda, Otağtepe'deki namazgâh; aşağıda, deredeki çeşme (Küçüksu'da) yanındaki fevkâni namazgâh da yerle bir edilmiş. Sadece iskele- nin yanında sonradan yenilenen Güzelcehisar namazgâhı duruyor. Küçüksu kenarındaki *III. Selim* zamanından kalma caminin önce minaresi yıkılmış, ardından halkevi, düğün salonu, spor salonu gibi işlevler yüklendikten sonra tamamen tahrip edilmiş. *Fatih*'den kalma *İskele Camii* ise yıkıldıktan sonra, 1885'te şimdiki cami inşa edilmiş. Neyse ki Göksu mezarlığı bir kısmını yola kaptırmasına rağmen sırtını dayadığı tepe sayesinde ve son yıllarda da hamiyetli, 30 yıllık muhtar, 80 yaşındaki *Nazmiye Korkmazlar*'ın gayretiyle yok olmaktan kendini kurtarmış.

Tevfik Fikret bir gün yağmurdan sonra gittiği bu mezarlığa ithafen "*Hisar'daki Şehitlikte*" başlıklı bir şiir yazmıştır.

"Döküldü son katarat-ı semine-i rahmet" şeklinde başlayan şiirde Göksu ve mezarlık bu Servet-i Fünun edebiyatçısı tarafından aruzla anlatılmaktadır.

Önümde Göksu, yeşil sath-i bikarariyle
Bayaz köpük dökerek nazlı nazlı dalgalanan
Denizde bir leb-i şefkat, bir incizâb arıyor...

Şu anda belli ki her yer sükûn u
hâb arıyor

Sükûn u hâb: ezeli ihtiyâci
fâniyyet,

Nüvîste cephe-i hüznünde bir "hüvelbakî"
Bu ihtiyacı fenânın şu taş nişânesidir.
Şu serviler mütehâşi birer telâkatle
Okur geçenlere ait menâkib-i ibret
Şu sade makbere beş asrın âşiyânesidir...
Bu âşiyânede ben şimdi, barı haşyetle
Şikeste, etmedeyim gölgelerden istimdat;
Geçer, geçer nazarımdan kavâfil-i ecdat

Yalı çapkınları

Göksu mezarlığına sadece yağmurdan sonra şiir söylemeye gidilmez. Nisan-Mayıs aylarında erguvanların renklendirdiği kabir taşlarını gölgelendiren servilerde, yamaçlardaki defnelerde ötüşen, birbirlerine dem çeken bülbüller dinlenmeye gidilir. Boğaziçi'nde bülbüllerin hâlâ terketmediği ender mekânlardan birisi burasıdır.

Göksu deresi kıyılarını kendilerine yüzyıllarca mekân tutan mavi parlak renkleriyle uçuşan "yalı çapkınları"ysa maalesef artık yeni diyarlara doğru hicret ettiler. Bunlar da bülbüller gibi dere kenarlarını çok seven kuşlardır.

Göksu'nun suyu hâlâ akıyor, tekneyle derenin içinden yukarıya doğru hâlâ biraz gidilebiliyor; ama suyun rengi bakılacak, ko-

Anadoluhisarı'nın, bu İstanbul'daki ilk Türk mekânının kıymetini bilmeyip bütün tepelerini işgal eden hain düşman kuvvetleri değil, bir şehrin tarihi dokusunu ve tabii görünümünü mahveden bizler olduk. İşte Hisar'ın zaptedilmiş Göksu sırtları.

kusu durulacak gibi değil. Hatta camurundan bile o meşhur testiler, saksılar, muharremiye kapları yapılamıyor. Artık dere içinde seyre çıkan o yaşmaklı, feralceli hanımlar, ceket omuzda, fesi yan duran kaytan bıyıklı çapkınlar yok. Baruthaneye kadar uzanan bostanlarda iri taneli mısırların, yumuşacık, mosmor patıcanlar yetişen *Madam Froso*'nun bostanı da yok. Onun yerinde şimdi Spor Akademisi'nin stadyumu bulunuyor. Küçüksu'daki çayırda bir zamanlar tatil günlerinde 100'den fazla mısır kazanı kaynayan yerlerde de artık *Kasımoğlu Fidanlığı*, 1978'den beri çiçek satıyor. Zaten eskiden mısır yapraklarına sarılarak verilen mısırları ince keten mendille tutarak yiyen kibar İstanbul hanımları nerede, şimdi koçanını yere atan yeni İstanbullular nerede...

Gerçi *Bartlett*'in gravüründe Baruthane Çayırı, *Preziosi*'de Göksu mesiresi bize o eski mekânlar, o eski manzaralar hakkında bir fikir vermekte; *İbrahim*

Anadoluhisarı'nın az çok tarihî hüviyetini ve mimari karakteristiğini koruyabilmiş yalıları mevcuttur. Bunlar arasında Kanlıca'dan iskeleye doğru gelirken, dikkati ilk önce asimetrik görünümüyle Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı çeker. 18. yüzyıl sonunda yapılan bina, bugünkü halini 19. yüzyılın ilk yarısında almıştır. Salih Efendi, yalının arkasındaki arazide karanfil, gül, sümbül gibi çiçek ve meyve yetiştiriciliği ile meşhurdur. Üç katlı birinci taksimatın delikli balkonu yalının Osmanlı üslubunu bozmakta; ama yalı aşırı rengi boyası ve dört parçasıyla dikkatleri çekmektedir.

Esas adı Nuri Paşa Yalısı olan, fakat artık günümüzdeki yeni sahibi Rahmi Koç'un adını alan, 1895 tarihli bu yalı yine ortadaki balkonu, pencerelerindeki Fransız kepenkleriyle klasik Osmanlı üslubundan ayrılmaktadır.

Boğaziçi'nin en eski yalısı Anadoluhisarı'nda bulunan Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı'dır. 17. Yüzyıl sonunda (1699) inşa edilen bu yalı bina bütünlüğünü kaybetmiş, ancak divanhanesi günümüze kadar gelebilmiştir. Son derece harap olan bu tarihi hüviyeti çok önemli yalı, acilen restore edilip kurtarılmayı beklemektedir.

Çallı, Hikmet Onat, Bedri Rahmi Eyüboğlu fırçıalarında Anadoluhisarı'nı bize aksettirmektedirler; ama benim gözdem ressam *Halil Paşa*'nın Dolmabahçe Sarayı'nda bulunan ve Göksu Deresi'ni, küçük tepecikleri, fıstıkçamları, servileri, dereye güzel ördekleriyle ve suda açmış nilüfer çiçekleriyle gözler önüne seren tablosudur. Paşa'nın bu tablosu izlenimci-gerçekçi ekolüne uygun bir renk ve ışık şaheseridir.

*Göksu'ya gel ey servinaz
Dilbesteler eyler niyaz
Bülbüller oldu nağmesaz.
Güller açıldı geldi yaz.*

II. Mahmud

Küçüksu kasrı

Genellikle Göksu kıyısı aşıkların, şairlerin, mesirecilerin yeri olarak bilinmesine karşın 20. yüzyılın başında İtti-

hatçılar'ın bir kalesidir. Anadoluhisarı'nda şimdiki Dereağzı kahvesinde toplanan İttihatçılar 1913'te *Talat Paşa*'nın önderliğinde *Anadoluhisarı İdman Yurdu Klübü*'nü kurmuşlar, şimdiki Güzelcehisar İlkokulu'nun bulunduğu yere de *İttihat ve Terakki Mektebi*'ni açmışlardır.

Anadoluhisarı'nda, Güzelcehisar'dan sonra ikinci abidevi eser *Küçüksu Kasrı*'dir. En son kârgir olarak Sultan *Abdülmeçid*'in 1856'da yaptırdığı kasra, daha sonra Sultan *Abdülaziz* tarafından cephe süslemeleri ilave edilmiştir. Büyük saraylar gibi her zaman oturulmayıp arada bir hoşca vakit geçirmeye gelinen bu Boğaziçi kasrında verilen yemek ziyafetleri pek meşhurdur. Hele bir keresinde meşhur tarihçimiz *Ahmed Cevdet Paşa*, Tanzimatın *Mustafa Reşid Paşa*'sıyla başbaşa bir iftar yemeği yemiş ve namazdan sonra beraberce uzun bir sohbet etmişlerdir ki "*Tezâkir*" de aldığı lezzeti anlatır durur. Bir defasında da Sultan *II. Mahmud* burada bir Kurban Bayramı Muayidesini yani bayramlaşma törenini icra etmiştir. Sadece Osmanlı padişahları ve paşaları değil Cumhuriyetin devlet büyükleri de bu kasırdaki bulunmaktan pek haz etmişlerdir. Şimdi TBBM Saraylar ve Müzeler Dairesi'ne bağlı bulunan bu kasrın arasına denize kayma tehlikesi geçirmesine rağmen hâlâ ayakta durmaktadır, gidilip görülebilir. Oraya kadar gitmişken *Mihrişah Sultan Çeşmesi*'ne de bir göz atmakta fayda vardır. Namazgâhı yerle bir olan, mescidinden hiçbir iz kalmayan bu çeşme dört köşeli, barok üslûpta, saçaklı, kurşun kubbeli güzel bir meydan çeşmesidir.

Çayırın Göksu'ya doğru olan başında ise "*sayılı fırtınalardan*" *Çerkes Arif Bey*'in köşkü bulunur ki, halen aynı ailenin fertleri ikâmet etmekte ve köşkü ayakta tutmaktadırlar.

Küçüksu çayırında artık hiç bulunmayanlar ise Tanburi Mustafa Cavaş'un şarkısında bahsettiği "*Gözlerinden bildim seni, inkâr etmem sevdim seni*" dediği Küçüksu güzelleridir.

Yeni meşhurlar

Bu tarihi semtin eski İstanbul efendilerinden, hanımefendilerinden yani yerlilerinden pek azı kalabilmiş, zamanla önce 93 harbi ve Balkan harbi muhacirleri Rumeli'den; sonra da Anadolu'dan Kastamonu, Ordu, Trabzon, Rize, Giresun gibi Karadeniz ağırlıklı vatandaşlarımız gelip yerleşmişlerdir. Taa gerilerde

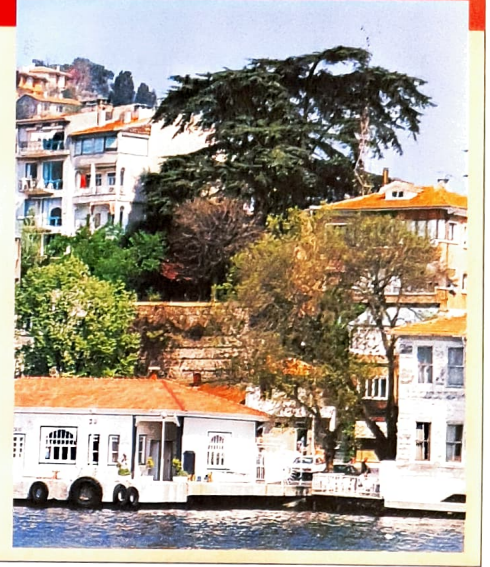
Anıt ağaçlar

Anadoluhisarı'nın en büyük çınarlarından birisi, *Kıbrıslı Yalısı*'nin arka kısmında, yol duvarının dibinde, çevresi 9.60 m olan çınardır. *Bahriyeli Sedat Bey Yalısı* arka bahçesindeki çınar ise 6.67 m'dir. Daha sonra, merkez durak arkasındaki çevresi 6.59 m olan çınar gelmektedir. Genç ve diri çınarlar ise *Sevda Tepesi* ve *Dolaybağ*'nda halen yerinde duruyor.

Mutlaka görülmesi gereken çevresi 4.04 m olan *Otağtepe*'deki görkemli fıstıkçamı; hemen iskele karşısında, *Kanije So-*

kağ'ndaki Cedrus Atlantikalar (3.48m) mezarlıktaki erguvanlar ve ta gerilerde, sırtlarda sararan katırtırnakları ve yaz sonuna kadar süren, duvar diplerinde taşlara tutunmuş *Centrantus Ruber*ler, sizi bekliyor.

Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı arkasındaki koruda yer alan ve mahsulünden elde edilen parayla vakfın gelirine katkı sağlanan kestaneler artık yok. Şimdilerde ise *Otağtepe Parkı* önünde bulunan ve akşama doğru belli bir açıdan bakıldığında at üstünde süvari görüntüsü veren ağaç pek konuşulmaktadır.

oturan, Ayazma'ya her eylül ayında panayıra gelen Rumlar'dan ise eser kalmamıştır. Gerçi her ne kadar biz, eser kalmamıştır desek de meşhur Rum bestekâr *Lavtacı Hristo*'nun "*Gidelim Gök-su'ya bir alem-i ab eyleyelim*" adlı eseri hâlâ dillerdedir. Şimdilerde Hisar'ın sahildeki yalıları ve Otağtepe'deki villaları pek revaçta olup; *Rahmi Koç, Erdoğan Demirören, Feyyaz Tokar, Ali Rıza Bozkurt, Erdal İnönü, Komili Ailesi, Mehmet Barlas, Uğur Dündar, Mehmet Ali Birand* gibi yeni meşhurlara mesken olmuşlardır.

Anadoluhisarı'nın eski sakinleri ya *Dereazğı*'ndaki balıkçı barınağında, ya durak arkasındaki kahveye toplanırlar. Bunlardan en yaşlıları 90 yaşına merdiven dayamış olan *Jandarma Yaşar* ve 80'i aşkın yaşıyla hâlâ olta sallayıp, ağ

atan *Pehlivan Şefik*'tir.

Eğer biraz daha gencini görmek isterseniz; aslen Rumelili olup 3 kuşaktan beri Hisar'da oturan *Ercan Hoşgöl*'ü arayıp bulmalısınız ki size Hisar'ı gezdirsin; Ekim'de Çinekop, Sarıkanat, Lüfer'den sözetsin. Yahut *Bahriyeli Sedat Bey, Zarif Mustafa Paşa Yalıları*'nda bütün Hisar ahalesinin yaptığı iftarlardan bahsetsin.

Fakat maalesef *Dereazğı*'nda, seyyar arabasında, yıllarca mis kokulu cızbiz köfte satan *Ahmet amca* sizlere ömür. Allah'tan *Riyaziyeci İzzet Bey Sokağı*'ndaki yalıyı bir kafeye çevirmişler. Boğaza karşı köfte yiyip, çay içme imkânına sahip oluyorsunuz. Hem de ismini ne kadar güzel bulmuşlar: *Güzelcehisar Kafe* (!)

Tepelerdeki dar sokaklara girerek

restore edilen büyük köşkeri, hâlâ korunabilen ahşap evleri seyrederek *Kanije, Kızıl Serçe Sokağı*'nda, *Toplarönü*'nde dolaşabilir; *Saka Aralığı*'ndan *Muhaşşi Sinan Camii*'ne çıkıp o şirin minaresini seyre dalaabilir; yahut *Enderun-i Fazıl Bey*'e kulak verebilirsiniz:

"Şevk ile âb ü hevaya uyalım
Vaktidir zevk ü safaya doyalım
Ne Hisar u ne Tarabya koyalım
Ta sehersaz ile mehtap edelim"

Gerçi *Bebek Koyu*'nun, *Kanlıca Mihrabat Koyu*'nun mehtap güzelliği *Anadoluhisarı*'nda yoktur, ama tepedeki köşkerlerinin cihannümalarından, sahildeki yalıların kameriyelerinden yine de temaşa-i ab eylemek bir gelenektir.

* Yrd. Doç. Dr. Marmara Üniversitesi Türk Kültür Tarihi Öğretim Üyesi

Anadoluhisarı'ndan Kandilli'ye geçerken Küçüksu'da 18. yüzyıldan kalma Kıbrıslı Yalısı bulunur. Çok geniş cepheli, ampir görünümlü bu leb-i derya yalının deniz cephesi 64 m'dir. Arka bahçesinde anıt çınar bulunan bu yalının yolun üstündeki kısmı meşhur *Sevda Tepesi*'dir. Şu anda *Komili* ailesine aittir.

